

Markku Holma
kouluasiainsihtööri
Kirkkohallitus/ kasvatus ja nuorisotyö

24.8.2009

Koulun uskonnonopetus ev.lut.kirkon näkökulmasta

Opetusministeri Henna Virkkusen esiin nostama ajatus yhteisen uskonto-oppiaineen tutkimisesta ei ole uusi. Voisipa sanoa Suomen Kuvalehden pääkirjoituksen tavoin, että se on vanha virsi. Asia oli erityisesti esillä 80-luvulla koulusäädösten uudistusten yhteydessä, jolloin luotiin nykyinen elämäkatsomustieto oppiaine. Vuosikymmenen lopulla edustaja Pekka Haaviston edustaja-aloite yhteisestä uskonto-oppiaineesta sai lähemmäksi 20 allekirjoittajaa eri puolueista, mutta se ei edennyt käsittelyyn asti. Asiaa on sivuttu enemmän tai vähemmän aina koulusäädösten uudistusten yhteydessä jatkossakin, vahvimmin uuden uskonnonvapauslain valmistelun yhteydessä. Kirkko on näinä vuosikymmeninä johdonmukaisesti puolustanut uskontokunta - ja katsomussidonnaista mallia. Kirkolliskokous lausunnossaan uskonnonvapauskomitean välimietinnöstä vuonna 1999 painotti vallitsevan käytännön jatkamista ja että uskonnonopetus ei sisällöltään ollut uskonnon tunnustamista eikä harjoittamista. Uskonnonopetus on yhteiskunnan eikä uskonnollisten yhdyskuntien vastuulla olevaa opetusta. Uskonnonvapauslain käsittelyn yhteydessä vuonna 2002 edustaja Krohn teki aloitteen yhteisestä uskontotiedon opetuksesta, mutta se kaatui eduskunnassa selvin numeroin 153 – 28. Tutkimusten mukaan (ks. esim. Räsänen 2006) suomalaiset arvostavat asiallista, puolueetonta ja kiihкотonta uskonnonopetusta ja runsas enemmistö on nykyjärjestelmän kannalla.

Nykykeskustelussa onkin nykykäytännön puolustajien taholta kysytty, onko 6 – 7 vuodessa suomalaisessa yhteiskunnassa tapahtunut niin paljon muutoksia, jotta hyväksi havaittua ja kaikkia osapuolia tyydyttävää mallia olisi syytä muuttaa. Uskonnon ja elämäkatsomustiedon prosenttiluvut ovat pysyneet lähes samoina. Viimeisimmän käytettävissä olevan tilaston mukaan vuonna 2007 peruskoulu ikäisistä osallistui evankelisluterilaisen uskonnonopetukseen 94 %, ortodoksiseen n. 1 %, muiden uskontojen opetukseen n. 2 % ja elämäkatsomustiedon opetukseen n. 3 %. Lukujen valossa ei ole syytä muutokseen.

Kirkko itse kasvattavana ja opettavana instituutiona on aina ollut kiinnostunut kouluopetuksen tavoitteista ja sisällöistä, ei vain uskonnonopetuksesta. Kirkolle ei ole ollut yhdentekevää, minkälaista arvomaailmaa yhteiskunnan koululaitos edustaa ja minkälaista opetusta kirkon jäsenet saavat. Kirkko on hyväksynyt ajatuksen uskontokasvatuksen työnjaosta. Koulun tehtävä on antaa monipuolinen uskonnollinen ja katsomuksellinen yleissivistys ja antaa aineksia henkilökohtaisen, omaa kulttuuriperintöään arvostavan identiteetin ja itseymmärryksen kehittämiseen. Tämä saavutetaan perehtymällä nykyisen opetussuunnitelman perusteiden mukaisesti monipuolisesti omaan uskonnolliseen kulttuuriperintöön sekä muihin uskontoihin ja maailmankatsomuksiin sekä kehittämällä eettisesti vastuullista elämänasennetta. Kirkon tehtävä on ns. kasteopetuksen pohjalta ohjata henkilökohtaiseen kristilliseen vakaumukseen.

Luterilaisuudessa on aina arvostettu lukutaitoa. Se on ollut avain niin henkiselle kuin hengelliselle kasvulle. Kirjoitetun tekstin lukutaidon hankkimisen vastuun siirryttyä yhteiskunnan vastuulle,

uskonnonopetukselle on jäänyt koulun oppiaineena kokonaisvaltainen uskonnollisen ja kulttuurisen lukutaidon opettelu tehtävä, jota kirkon opetus täydentää. Kulttuurista lukutaitoa tarvitaan, että kykenemme analysoimaan olemassaolon kokemuksen. Tässä mielessä uskonnot ovat kulttuurin syvärakennetta (esimerkiksi islamilaista yhteiskuntaa ei ymmärrä tuntematta uskonnon keskeisiä ideoita, USA:n politiikkaa on mahdotonta ymmärtää ilman reformoitua kristillisyyttä, ilman katolisen ja luterilaisen kristillisyyden tuntemista on vaikeaa ymmärtää vaikkapa Etelä-Euroopan ja Pohjois-Euroopan sosiaalityön eroja).

Uskonto ei koostu vain yliluonnollista kokevista uskomuksista, vaan se vaikuttaa voimakkaasti myös ympäröivään yhteiskuntaan ja kulttuuriin. Kristinuskolla on voimakas yhteys eurooppalaiseen ajanlaskuun, kuvataiteeseen, juhlaperinteeseen, lainsäädäntöön, tapakulttuuriin, pukeutumiseen sekä suomen kieleen ja suomalaiseen nimistöön. Näiden lukeminen ja tunnistaminen kuuluu suomalaiseen sivistysnäkemyskseen. Kirkon huoli on tämän lukutaidon oheneminen, seurauksena määrätynlainen uskontosokeus, jossa uskonnot ja katsomukset menevät sekaisin ja aiheuttavat yhteiskunnallista sekaannusta. Tästä on ollut merkkejä Ruotsissa, jossa uskontokasvatuksesta vastaavat näkevät yhteyden ns. objektiivisen uskonnonopetuksen uskonnollisen yleissivistyksen ohenemisen ja yhteiskuntarauhaa uhkaavien, rasististen ilmiöiden välillä.

Kirkko tukee nykyisiä uskonnonopetuksen yleisiä, kaikkea uskonnonopetusta koskevia tavoitteita, joiden mukaan ns. oman uskonnon opetuksen tavoitteena on, että oppilas tuntee oman uskonnollisen taustansa, osaa kunnioittaa ihmisiä, joilla on erilainen vakaumus sekä pystyy elämään ja toimimaan eri kulttuureista tulevien ja eri tavoin ajattelevien ja uskovien ihmisten kanssa monikulttuurisessa maailmassa. Samoin se yhtyy yhteiskunnassa laajasti hyväksytyyn pedagogiseen näkemyskseen, että tavoitteet parhaiten saavutetaan juuri uskonnonvapauslain uudistamisen yhteydessä kiteytyneen oman uskonnon periaatteen pohjalta. Se ottaa huomioon didaktisesti perustellun kotiseutuperiaatteen (subsidiariteettiperiaate) ja positiivisen uskonnonvapauden, jossa uskonto ymmärretään paitsi yksilön valinnaksi ja oikeudeksi, myös osaksi yhteisön perinnettä. Uskonnonvapaus on perustuslain mukainen perusoikeus, johon sisältyy myös oikeus uskontokasvatukseen (PeVL 13/1982 vp). Oman uskonnon opetus on positiivisen uskonnonvapauden toteuttamista koulukontekstissa. Oikeus uskonnonopetukseen on kirjattu myös YK:n lapsen oikeuksien sopimukseen (YK 1989, 29. artikla) sekä lukuisiin muihin kansainvälisiin sopimuksiin (ks. esim. YK:n ihmisoikeuksien julistus 18. ja 26. artikla; Euroopan Neuvoston ihmisoikeussopimus 9. artikla; Kansalaisyhteiskunta- ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus 18. artikla; EU:n perusoikeuskirja 10. artikla; Taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus, III osan 13. artikla; Asetus syrjinnän vastustamista opetuksen alalla koskevan yleissopimuksen voimaansaattamisesta, 5. artiklan kohta 1 b; Lapsen oikeuksia koskeva yleissopimus; ETYJin Wienin sopimus 16.6.).

Lähtökohdiltaan kristinuskko on globaali uskonto, joka maailmassa elää dialogisuhteessa muiden uskontojen ja katsomusten kanssa. Monikulttuurinen yhteiskunta edellyttää kykyä toisinuskovien kohtaamiseen ja valmiuksia uskontojen vuoropuheluun ja keskinäiseen ymmärtämiseen. Tätä korostaa myös Opetusministeriön strategia 2015. Koulun toimintakulttuurissa erilaiset uskonnot tulisi nähdä erilaisuuden tuottamana positiivisena voimavarana.

Lähetystyössä ja muissa kirkon toiminnoissa saatujen kokemusten valossa aito, toisia kunnioittava dialogi on mahdollista vain, jos tuntee omat kulttuuriset juurensa. Koululaisten on saatava tutustua ensin oman uskontonsa peruskertomuksiin, vasta sitten muiden. Globaalien toimintavalmiuksien kannalta – olipa kyse sitten kaupankäynnistä, diplomatiasta tai matkailusta – kirkon näkökulmasta uskonnonopetus kuuluu koulun avainaineisiin.

Kirkko katsoo, että pelkkään uskontotietoon perustuva opetus ulkokohtaisena marginalisoi uskonnolliset kysymykset eikä anna riittävää valmiutta kohdata uskontoa ilmiönä ja sen vaikutuksia yksilöön ja yhteiskuntaan. Tätä voidaan pitää myös epäajanmukaisena. Merkittävät aikalaisfilosofit ovat argumentoineet sen puolesta, että avoimen yhteiskunnan tulee ottaa vakavasti uskonnolliset identiteetit. Jos Suomessa siirryttäisiin neutraaliin uskontotietoon, ratkaisu olisi vastoin uusimpia oivalluksia monikulttuurisuudesta ja sen kohtaamisesta. Koulu ei voi suhtautua välinpitämättömästi oppilaiden uskonnollisiin identiteetteihin aikana, jonka suuriin haasteisiin kuuluu uskontojen kohtaaminen. Siksi uskonnonopetuksen mahdollisuuksia tulee vahvistaa eikä heikentää. Vahvistamisen puolesta puhuu myös se, että jopa Venäjällä on alkamassa kokeilu, jossa oppilaille tarjotaan mahdollisuutta saada valinnaisesti ortodoksista, uskontoja vertailevaa tai etiikan opetusta.

Uskonnonopetuksella on merkittävä rooli, ei pelkästään uskonnollisen kulttuuriin perehdyttäjänä ja yleissivistyksen antajana vaan myös kansalaiskasvatuksessa. Sisällöltään integroivana aineena se tukee kokonaisvaltaisesti koulun kasvatustehtävää. Se antaa aineksia demokratia-, suvaitsevuus ja rauhankasvatukselle. Kuvataiteen ja musiikin opiskelu jää yksipuoliseksi, jos sisällöissä ei ole uskontoon liittyvää aineistoa, historian ja yhteiskuntaopin opettamisesta puhumattakaan. Myös kielitaidottomien maahanmuuttajalasten kotouttamisessa juuri uskontotunnit ovat osoittautuneet tehokkaiksi, koska oman uskonnon rituaalit ja esineistö ovat luoneet tuttuutta ja turvallisuutta, mikä puolestaan on auttanut muiden aineiden opiskelua. Koulusurmien jälkeen kouluilta on vaadittu enemmän yhteisöllisyyttä tukevaa opetusta ja toimintaa. Uskonnonopetuksessa jos missä yhteisöllisyys on opetuksen eräs keskeinen lähtökohta.

Kirkon näkökulmasta koulun uskonnonopetuksen jatkuva arviointi ja arvostelu on etenkin uskontoa opettavien kohdalla rasittavaa ja vie voimia oppiaineen sisällölliseltä kehittämiseltä. Toisaalta se antaa mahdollisuuden myös laajaan kansalaiskeskusteluun uskonnonopetuksen merkityksestä ja toteuttamisen malleista suomalaisessa yhteiskunnassa. Tämä takaa sen, että päätöksenteko uskonnonopetuksesta tapahtuu demokraattisesti, eikä pienten piirien ja yksittäistapausten luomien mielikuvien pohjalta. Paikalliset, valtakunnallisesti marginaaliset ongelmat on ratkaistava paikallisesti, eikä niistä pidä tehdä valtakunnallista normia. Vaikka oman uskonnon mukaisesti tähän mennessä on hyväksytty 13 uskonnollisen yhdyskunnan opetussuunnitelmat, käytännössä tästä mallista johtuvat lisääntyneet kustannukset, pätevän opettajakunnan saanti ja työsuunnitelmalliset ongelmat koskevat huomattavasti vain muutamia kymmeniä kouluja isommilla paikkakunnilla. Laajasti hyväksi havaittua katsomusopetusjärjestelmää ei tule horjuttaa alle kahden tuhannen oppilaan opetusjärjestelyjen vuoksi.

Yhteiskunnan verovaroin ylläpidettävän koululaitoksen tehtävä on palvella kansalaisten henkistä ja taloudellista, mutta myös hengellistä hyvin vointia. Tämä tehtävä velvoittaa koulun antamaan

kansalaisille perusvalmiudet käsitellä uskonnollisia kysymyksiä riippumatta siitä, mikä heidän suhteensa uskontoon on. Tämä perusvalmius palvelee niin enemmistökirkkoa kuin muita uskonnollisia yhdyskuntia toteuttamaan omaa vakaumukseen tähtäävää tehtävää samalla tavoin kuin esim. luonnontieteellisten aineiden tehtävä on palvella talouselämää, liikunnan liikuntajärjestöjen tehtävää jne.

Opetusministeri Henna Virkkunen on 3.4.2009 asettanut työryhmän valmistelemaan ehdotukset perusopetuksen yleisiksi valtakunnallisiksi tavoitteiksi ja perusopetuksen tuntijaoksi hallitusohjelman tavoitteiden mukaisesti.

http://www.minedu.fi/OPM/Tiedotteet/2009/04/tuntijako.html?lang=fi&extra_locale=fi

Myöhemmin ministeri heinäkuussa on painottanut työryhmän tehtävää arvioida myös nykyistä uskonnonopetuskäytäntöä. Tämänhetkisten tietojen mukaan työryhmä paneutuu työjärjestyksensä mukaisesti marraskuussa uskonnonopetuksen kysymyksiin.

Kirkko toivoo, että työryhmä ymmärtää koulun uskonnonopetuksen tehtävän laaja-alaisuuden globalisoituvassa maailmassa ottaen huomioon aineen yleissivistävän ja myös taito ja taideaineita integroivan merkityksen. Julkisuudessa on huolestuttavasti jo tässä vaiheessa annettu ymmärtää, että juuri uskonnon tuntimäärä asetetaan erityisen tarkastelun kohteeksi. eli käytännössä tunteja pyritään vähentämään taide - ja taitoaineiden hyväksi. Tämä on kapeaa ajattelua. Uskonto – ja elämäkatsomustiedon tuntien vähentäminen heikentäisi välillisesti juuri koulun taide, - taito ja yhteisöeettistä kasvatustehtävää. Mattoa leikattaisiin toisesta päästä ja laitettaisiin toiseen päähän.

Kirkon näkemykseen mukaan päinvastoin uskonnon ja elämäkatsomustiedon tunteja on monikulttuuristuvassa ja moniuskontoistuvassa maailmassa lisättävä, ei vähennettävä. Tavoitteeksi pikemminkin tulee asettaa ennen valtioneuvoston 1993 tekemää tuntijakopäätöstä vallinneen tilanteen palauttaminen eli vähintään 13 vuosiviikkotuntia. Valinnaisuuden varjolla vuonna 1993 tehty kahden vuosiviikkotuntin vähennys heikensi ratkaisevasti koulun mahdollisuuksia uskontoihin ja katsomuksiin liittyvän perussivistyksen antamista. Taito – ja taideaineiden vahvistaminen on kirkolle myös tärkeää, mutta sitä ei voida tehdä uskonnonopetuksen kustannuksella. Pelättävissä on, että uskonnonopetuksen heikentämispyrkimykset synnyttävät samanlaisen kulttuuritaistelun, kuin tapahtui 1993 lukion tuntijaon yhteydessä. Tämä ei välttämättä ole hyödyksi koulun pitkäjänteiselle kasvatustehtävälle.

Artikkelia laadittaessa taustatukena on käytetty

- Suomen uskonnonopettajainliiton SUOL ry:n kannanottoa Uskonnonopetus – tulevaisuuden koulua rakentamassa
- Uskonnon didaktiikan yliopistolehtori, dosentti Jyri Komulaisen lehtiartikkeliä Uskonnon opetus säilytettävä

